

ONA TILI DARSLARIDA MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA TARBIYAVIY TA'SIRNI KUCHAYTIRISHNING SAMARALI YO'LLARI

Sayidova Muhabbat To'raqulovna

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi Buxoro viloyati hududiy boshqarmasining
Qorako'l pedagogika texnikumi maxsus fan o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15624898>

Annotatsiya. Maqolada ona tili darslarida milliy qadriyatlar orqali o'quvchilarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish usullari yoritiladi. Matn tanlovi, maqollar, sahnalashtirish va fanlararo integratsiya orqali yosh avlodda vatanparvarlik, halollik, mehr-oqibat kabi fazilatlar shakllantiriladi.

Kalit so'zlar: ona tili, milliy qadriyatlar, tarbiya, dars uslublari, ma'naviy rivojlanish.

Аннотация. В статье раскрываются методы воспитания школьников через внедрение национальных ценностей на уроках родного языка. Рассматриваются приемы отбора текстов, использование пословиц и сценок для формирования нравственных качеств.

Ключевые слова: родной язык, национальные ценности, воспитание, школьная методика, духовное развитие.

Abstract. The article outlines methods of instilling national values in students through mother tongue lessons. It highlights how stories, proverbs, and cultural activities help foster patriotism, honesty, and respect in young learners.

Keywords: mother tongue, national values, moral education, lesson methods, spiritual growth.

Ona tili — bu nafaqat aloqa vositasi, balki xalqning ruhiy-ma'naviy boyligini, tarixiy xotirasini, milliy qadriyatlarini avloddan-avlodga yetkazuvchi eng muhim pedagogik resursdir.

Bugungi globallashuv davrida yosh avlodda milliy o'zlikni, tarixiy xotirani, axloqiy tamoyillarni shakllantirish zaruriyati tobora ortib bormoqda. Aynan shu ehtiyojni qondirishda ona tili darslari o'ziga xos tarbiyaviy maydon sifatida alohida ahamiyatga ega. Darslar jarayonida matn tanlovi, dramatik ifodalar, maqollar va xalq og'zaki ijodiy namunalari orqali bolalar ongiga milliy qadriyatlar chuqur singdiriladi. Bu esa o'quvchilarni nafaqat bilimli, balki madaniyatli, o'z xalqining an'analoriga hurmat bilan qaraydigan shaxs sifatida tarbiyalash imkonini beradi. Shu jihatdan qaraganda, ona tili darslarida milliy qadriyatlar asosida tarbiyaviy ta'sirni kuchaytirish masalasi — zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biridir.

Milliy qadriyatlar — bu xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar, axloqiy tamoyillari va ma'naviy hayotining asosi bo'lib, yosh avlod tarbiyasida beqiyos o'rin tutadi. Ayniqsa, ona tili darslari orqali bolalarning dunyoqarashi va ruhiy-ma'naviy olami shakllanadigan poydevor qo'yiladi. Shu bois ona tili fani nafaqat til va nutqni rivojlantirishga xizmat qiladi, balki milliy qadriyatlarni singdirishning ham muhim vositasiga aylanadi.

Milliy qadriyatlarni loyihaga asoslangan ta'limga kiritish o'quvchilarning ishtiroki va tushunishini kuchaytirishi mumkin. Ushbu usul o'quvchilarga amaliy loyihalar orqali madaniy mavzular va milliy tarixni o'rganish imkonini beradi, ularning merosi bilan chuqurroq aloqani ta'minlaydi[1].

O'quvchilarning madaniy asoslari va milliy qadriyatlarini aks ettiruvchi o'quv materiallarini tanlash darslarni yanada mos va ta'sirli qilishi mumkin. Bunga talabalarning tajribalari va madaniy kimligi bilan jaranglashgan adabiyotlar, filmlar va tarixiy matnlar kiradi[1].

Milliy qadriyatlarga, avvalo, vatanparvarlik kiradi. Bu qadriyat o'quvchilarga Vatanga muhabbat, fidoyilik, milliy g'urur kabi tuyg'ularni singdiradi. Masalan, ona tili darslarida "Vatan haqida" she'rlar, dostonlar yoki "Alpomish", "Jaloliddin Manguberdi" kabi qahramonlar haqidagi matnlar orqali bu tushuncha o'quvchiga hayotiy misollar bilan yondashadi.

Halollik va poklik tushunchalari esa yosh avlod ongiga ertaklar, afsonalar orqali chuqur singdiriladi. Masalan, "To'g'rilik – elga yuksaklik" g'oyasi asosida hikoyalar tahlili, obrazlar orqali axloqiy qadriyatlar beriladi.

Ota-onani e'zozlash, mehr-oqibat va muruvvat, bayramlar va urf-odatlariga hurmat kabi qadriyatlar o'quvchilarda oila, jamoa va jamiyat oldida mas'uliyatni his qilish, boshqalarga mehr-muruvvat bilan munosabatda bo'lish, qadimiy an'analarni qadrlashni o'rgatadi. Dars davomida "Navro'z bayrami", "Sumalak pishirish", "Boy-bola" ertagi kabi milliy mavzularda suhbatlar, rolly o'yinlar tashkil etiladi.

Barcha yuqoridagi qadriyatlar xalq og'zaki ijodida, maqollarda, afsonalarda, hikmatli so'zlarda mujassam. Ona tili darslarida bu manbalardan to'g'ri va o'rinli foydalanish o'quvchilarning ruhiy-ma'naviy olamini shakllantirishda juda muhim. Ona tilida o'qitish kognitiv funktsiya va ijtimoiy integratsiyani yaxshilashi ko'rsatilgan. Bu o'quvchilarga murakkab tushunchalarni osonroq tushunish va sinf muhokamalarida to'liqroq ishtirok etishlariga imkon beradi[2].

Ona tili darslarida milliy qadriyatlarni singdirish — bu nafaqat tilshunoslik maqsadlariga xizmat qiluvchi, balki o'quvchining shaxsiy kamolotini, ma'naviy olamini boyituvchi murakkab, ammo samarali jarayondir. Ushbu darslar orqali o'quvchilar o'z xalqining axloqiy ideallarini angelaydi, madaniy merosiga hurmat bilan qarashni o'rganadi. Bu borada bir qator metodik yondashuvlar mavjud.

Birinchidan, matnlarda qadriyatli mazmunni tanlash muhim usullardan biridir.

Darsliklarda mavjud matnlar orasida xalq qahramonlari, qadriyatlar bilan boyitilgan syujetlar tanlab olinadi.

"Alpomish", "Gro'rogli", "Sevgi bilan", va "Ota-ona ibodati" kabi matnlar boy madaniy va milliy ahamiyati uchun tanlangan. Bu asarlar milliy ruhga singdirilib, madaniy qadriyat va an'analarni talabalarga etkazish uchun vosita bo'lib xizmat qiladi [3].

Ikkinchidan, maqol va matallarni tahlil qilish orqali xalq donishmandligi va hayotiy tajribasi bolalarga yetkaziladi. Masalan, "Yaxshilik qil, suvga sol — baliq bilmadi, Xudoyim bilur", "Boqqan emas, boqargan bola" kabi maqollar orqali bolalar muruvvat, saxovat, sabr-toqat, ota-onaga ehtirom kabi tushunchalarni anglab boradilar. Darsda maqollarni izohlash, ularga hayotiy misollar keltirish orqali o'quvchining fikrlash doirasi kengayadi.

"Yaxshilik qil, suvga kiring — baliq bilmadi, Xudoyim biladi" kabi maqola va matnlarni tahlil qilish o'quvchilarga ezgulik va axloqiy yaxlitlik kabi qadriyatlarining mohiyatini tushunishga yordam beradi[3].

Ushbu usul tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradi va o'quvchilarga matnlardagi asosiy xabarlar va qadriyatlarni o'rganish imkonini beradi, madaniy me'yorlar va axloqlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi[4].

Uchinchi, rolli o'yinlar va sahnalashtirish orqali qadriyatlarni bolalarning qalbiga singdirish mumkin.

“Navro'zda mehmonga tashrif buyurish” va “To'y marosimi” kabi milliy mavzudagi rol o'ynash va sahnalashtirish spektakllari dramatik ifodalar orqali qadriyatlarni o'rgatishda samaralidir [5]. Bu tadbirlar o'quvchilarni faol o'rganishga jalb etib, madaniy an'analarni birinchidan boshdan kechirish va ularning ahamiyatini amaliy va unutilmas tarzda tushunish imkonini beradi[3].

To'rtinchi, fanlararo integratsiya usuli darslar samaradorligini oshiradi. Ona tili darslarida “Sumalak tayyorlash”, “Qo'g'irchoq yasash”, “Bayramga tayyorgarlik” kabi matnlar texnologiya, musiqa, tarix kabi fanlar bilan uyg'unlashtiriladi.

Beshinchi, tarixiy shaxslar hayotidan namunalar keltirish orqali o'quvchilarda milliy faxr, tarixga hurmat hissi shakllanadi. Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Bobur, Jadidlar harakati vakillari hayotiga oid parchalar o'quvchiga shaxsiy namunadir. Ularning fidoyiligi, xalq uchun xizmat qilganligi, adolatparvarligi matnlar tahlili orqali bolalarga yetkaziladi.

Ona tili darslarida Amir Temur, Jadidlar, Zahiriddin Bobur kabi tarixiy shaxslar hayotini tahlil qilish o'quvchilarga milliy qadriyatlarni o'zida mujassam etgan rol namunalarini taqdim etadi [6]. Ushbu misollar qadriyatlarni real hayot stsenariylarida qo'llashni tasvirlash uchun kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi, talabalarni ushbu raqamlarni o'z hayotlarida taqlid qilishga ilhomlantiradi[6].

Matnlarni tanlash juda muhim ahamiyatga ega, chunki u talabalarga madaniy merosini aks ettiruvchi rivoyatni taqdim etadi, ularning milliy kimligi bilan bog'lanishiga yordam beradi[4].

Milliy qadriyatlarga e'tibor qaratish bilan birga, inson huquqlari va global fuqarolik kabi umuminsoniy qadriyatlarni o'z ichiga olishi ham muhimdir. Bu muvozanat talabalarni kuchli milliy identifikatsiyani saqlagan holda global hamjamiyat bilan shug'ullanishga tayyorlaydi[1].

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar bo'yicha rol o'ynash va munozaralar kabi tadbirlar talabalarga ushbu tushunchalarni ichkariga kiritishga va ularni haqiqiy hayotdagi vaziyatlarda qo'llashda yordam berishi mumkin[1].

Milliy qadriyatlarni tarbiyaga, xususan, ona tili darslari orqali singdirish o'quvchilarning yaxlit rivojlanishiga yordam beradi. U ularning madaniy o'zligi va axloqiy kompasini tarbiyalaydi, ularni mas'uliyatli fuqarolar bo'lishga tayyorlaydi[7]. Ta'limda an'anaviy san'at va folklordan foydalanish o'quvchilarda o'z madaniy merosi haqidagi tushunchalarini boyitib, uni asrab-avaylash borasida g'urur va mas'uliyat hissini uyg'otishi mumkin[8].

Milliy qadriyatlarni ona tili darslariga singdirish madaniy jihatdan boy mazmun tanlash, matnlarni tahlil qilish, rol o'ynash bilan shug'ullanish, fanlararo usullarni integratsiyalash va tarixiy misollardan foydalanishni o'z ichiga olgan ko'p qirrali yondashuvdir. Bu usullar talabalar orasida milliy o'zlik va madaniy qadrlash tuyg'usini singdirishni maqsad qilib qo'yadi. Ushbu qadriyatlarni singdirish jarayoni insonning merosini chuqur tushunish va milliy o'zligi bilan faxrlanish hissini rivojlantirishda juda muhimdir.

Ona tili darslarida milliy qadriyatlarni singdirish jarayoni faqat nazariy tushunchalar bilan cheklanib qolmasligi kerak. U real hayotda bolalar ongiga chuqur singib borishi, kundalik faoliyatda aks etishi uchun dars jarayonida tarbiyaviy ta'sir kuchli bo'lishi zarur. Buning uchun bir necha muhim tavsiyalar mavjud.

Avvalo, o'qituvchining shaxsiy pozitsiyasi hal qiluvchi o'rin tutadi. O'qituvchi milliy qadriyatlarga nisbatan ijobiy, chuqur hurmatga asoslangan munosabatda bo'lsa, bu uning har bir darsida, har bir harakatida namoyon bo'ladi. O'quvchilar o'z o'qituvchisini kuzatadi, unga ergashadi, demak, tarbiya birinchi navbatda o'qituvchining o'zida namoyon bo'lishi kerak.

Ikkinchidan, har bir darsga axloqiy-tarbiyaviy element kirgizilishi shart. Dars faqat til qoidalarini o'rgatish emas, balki har bir matndan saboq chiqarish, obrazlar orqali yaxshilik, mehr, halollik, vatanparvarlik, muruvvat kabi tushunchalarni anglashga yordam berishi kerak.

Hatto fonetik tahlil yoki imlo mashqlari ham tarbiyaviy kontekstda olib borilishi mumkin.

Masalan, "ota", "ona", "el", "halol" kabi so'zlar ustida ishlash davomida ularning ma'naviy-axloqiy mazmuni ham ochib beriladi.

Uchinchidan, ota-onalar va mahalla bilan hamkorlikda milliylikni mustahkamlovchi tashabbuskor darslar tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Bunday tadbirlarga xalq ertaklari haftaligi, milliy libos kuni, "Onamning duosi" mavzusidagi insholar tanlovi, milliy hunarmandchilik buyumlari ko'rgazmasi kabi interaktiv, hayotga yaqin loyihalarni kiritish mumkin. Bu o'quvchilarda nafaqat bilim, balki hayotiy ko'nikmalar, madaniyatga bo'lgan hurmatni shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, ona tili darslarida milliy qadriyatlarni singdirish — bu shunchaki mavzuga oid matnlar o'qish emas, balki o'quvchining tafakkurini, axloqiy qadriyatlarini, milliy o'zligini shakllantirishga qaratilgan murakkab, ammo beqiyos samarali tarbiyaviy jarayondir.

Ushbu jarayonda darslik matnlarining mazmuniy boyligi, o'qituvchining shaxsiy namunaliligi, fanlararo integratsiya, sahnalashtirish usullari, tarixiy shaxslar hayotidan namunalar, xalq og'zaki ijodi va interaktiv tadbirlar asosiy vositalar sifatida xizmat qiladi.

O'quvchilar o'z xalqining urf-odatlarini, qadimiy bayramlari, shaxsiy va ijtimoiy fazilatlarini anglab boradi, ularni hayotda qo'llashga harakat qiladi. Natijada, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unlashgan, ma'naviy yetuk, vatanparvar avlod kamol topadi. Bu esa, nafaqat ta'limning, balki jamiyat taraqqiyotining eng asosiy mezonlaridan biri sanaladi.

REFERENCES

1. Kariyeva, M. A. (2024). Inculcation of national values in english classes as a pedagogical process. *Current Research Journal of Pedagogics*, 5(10), 29–35. <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crjp-05-10-05>
2. Tupas, R. (2024). The mother tongue in nation-building: the (un)making of a postcolonial nation. *Lingua: Jurnal Ilmu Bahasa Dan Sastra*, 18(2), 174–186. <https://doi.org/10.18860/ling.v18i2.23817>
3. Temizyürek, F. (n.d.). Ömer Seyfettin'in Yalnız Efe Öyküsünün Türkçe Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. *International Journal of Languages' Education*. <https://doi.org/10.29228/ijlet.70443>

4. Erdem, İ., & Bahşi, N. (2022). Examining the Texts in the Textbooks of Teaching Turkish as a Foreign Language in Terms of Transferring Value. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 20(43), 9–35. <https://doi.org/10.34234/ded.993885>
5. Ордабекова, Х. А., & Бекмұқамет, А. (2020). *Жеке тұлғаны тәрбиелеудегі ұлттық құндылықтардың рөлі*. 52(1), 76–81. <https://doi.org/10.47344/sdu20bulletin.v52i1.110>
6. Vasiljević, D., & Semiz, M. (2023). Representations of National Identity in the Methodological Apparatus/Structure of Science & Social Studies Textbooks in the Lower Grades of Primary School /Nacionalni identitet u metodičkom instrumentariju udžbenika iz prirode i društva u nižim razredima osnovne škole. *Croatian Journal of Education-Hrvatski Casopis Za Odgoj i Obrazovanje*, 25(1). <https://doi.org/10.15516/cje.v25i1.4591>
7. Coroianu, D. (2024). *National and traditional values as process and product in the development of the human personality*. [https://doi.org/10.59295/sum9\(169\)2024_28](https://doi.org/10.59295/sum9(169)2024_28)
8. Mihaylova, N. (2024). Fostering national identification and patriotism based on folk art. *Журнал Педагогических Исследований*, 9(5), 82–90. <https://doi.org/10.12737/2500-3305-2024-9-5-82-90>